

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«МІНСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЛІНГВІСТЫЧНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ»

УДК [(811.112.2 + 811.161.1)'42](045)

СІНЯК
ВІКТОРЫЯ ДЗМІТРЫЕЎНА

**МОЎНАЯ ЭКСПЛІКАЦЫЯ ТЭМПАРАЛЬНАСЦІ
Ў АРГАНІЗАЦЫЙНАЙ КАМУНІКАЦЫІ
(на матэрыяле тэкстаў гадавых справаздач
беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў)**

Аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
кандыдата філалагічных навук

па спецыяльнасці 10.02.20 –
параўнальна-гістарычнае, тыпалагічнае і супастаўляльнае мовазнаўства

Мінск, 2019

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«МІНСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЛІНГВІСТЫЧНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ»

УДК [(811.112.2 + 811.161.1)'42](045)

СІНЯК
ВІКТОРЫЯ ДЗМІТРЫЕЎНА

**МОЎНАЯ ЭКСПЛІКАЦЫЯ ТЭМПАРАЛЬНАСЦІ
Ў АРГАНІЗАЦЫЙНАЙ КАМУНІКАЦЫІ
(на матэрыяле тэкстаў гадавых справаздач
беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў)**

Аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
кандыдата філалагічных навук

па спецыяльнасці 10.02.20 –
параўнальна-гістарычнае, тыпалагічнае і супастаўляльнае мовазнаўства

Мінск, 2019

Навуковая работа выканана ва ўстанове адукацыі «Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт»

Навуковы кіраўнік: **Паплаўская Таццяна Віктараўна**,
доктар філалагічных навук, прафесар,
загадчык кафедры, УА «Мінскі дзяржаўны
лінгвістычны ўніверсітэт», кафедра
маўленнязнаўства і тэорыі камунікацыі

Афіцыйныя апаненты: **Паўлоўская Наталля Юр'еўна**,
доктар філалагічных навук, прафесар,
прафесар кафедры, Мінскі дзяржаўны
лінгвістычны ўніверсітэт, кафедра беларускай
мовы і літаратуры

Шаўцова Валянціна Анатольеўна,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
загадчык кафедры, УА «Беларускі дзяржаўны
эканамічны ўніверсітэт», кафедра нямецкай
мовы

Апаніруючая арганізацыя: УА «Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт»

Абарона адбудзецца «14» мая 2019 года ў 12.00 на пасяджэнні савета па абароне дысертацый Д 02.22.01 ва ўстанове адукацыі «Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт» па адрасе: 220034, г. Мінск, вул. Захаравы, 21, аўд. Б -202; e-mail: info@mslu.by; тэл. вучонага сакратара: (017) 284-47-48.

З дысертацыяй можна азнаёміцца ў бібліятэцы ўстановы адукацыі «Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт».

Аўтарэферат разасланы «12 » красавіка 2019 года.

Вучоны сакратар
савета па абароне дысертацый
кандыдат філалагічных навук, дацэнт

Р. У. Дзецкіна

УВОДЗІНЫ

Час не раз становіўся аб'ектам лінгвістычнага апісання. Асаблівую значнасць сярод падобных даследаванняў набывае аналіз функцыянавання часавасці ў такім сучасным тыпе камунікацыі, як арганізацыйная. Рэалізацыя тэмпаральнасці прадстаўляе тут шырокае поле для вывучэння па прычыне наяўнасці цэлага спектра значэнняў з улікам не толькі семантычнага складніка мінулага, цяперашняга як канстатацыі стану спраў, які мае быць, і будучага як эксплікацыі планавання, але і прысутнасці дадатковых прагматычных рыс, даследаванне якіх не было прадстаўлена дагэтуль на адпаведным матэрыяле тэкстаў гадавой справаздачнасці. Актуальным з'яўляецца вызначэнне агульных і спецыфічных рыс ў функцыянаванні тэкстаў беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў; выяўленне марфалагічных і лексічных сродкаў тэмпаральнасці, якія выкарыстоўваюцца ў тэкстах арганізацыйнай камунікацыі дзвюх моў, але з улікам трох лінгвакультур; апісанне семантыка-прагматычных характарыстык тэмпаральных адзінак, якія ўжываюцца ў тэкстах гадавых справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў. Матэрыял справаздачнай дакументацыі прадстаўляе ўніверсальныя моўныя адзінкі як носьбіты агульнага ці, наадварот, спецыфічнага.

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ

Сувязь работы з буйнымі навуковымі праграмамі і тэмамі. Дысертацыя выканана на кафедры маўленнязнаўства і тэорыі камунікацыі УА “Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт” у межах навукова-даследчай тэмы “Семантыка і прагматыка камунікацыі ў арганізацыях Беларусі ў супастаўляльным аспекце” (ДР № 20142624 ад 02.02.2015), якая ўключана ў Дзяржаўную праграму навуковых даследаванняў “Эканоміка і гуманітарнае развіццё беларускага грамадства” (падпраграма “Беларуская мова і літаратура”), а таксама ў межах тэмы НДР “Моўная сітуацыя ў Беларусі: міжкультурны аспект”, якая ўключана ў Дзяржаўную праграму навуковых даследаванняў “Гісторыя, культура, грамадства, дзяржава” (падпраграма “Беларуская мова і літаратура”, ДР № 20160991 ад 15.02.2016), што адпавядае прыярытэтнаму напрамку развіцця гуманітарных навук у Рэспубліцы Беларусь.

Мэта дадзенага даследавання заключаецца ў вызначэнні семантыкі і прагматыкі моўных сродкаў, якія ўвасабляюць ідэю аднесенасці да прошлага, цяперашняга і будучага часу ў арганізацыйнай камунікацыі на матэрыяле тэкстаў гадавых справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў.

Указаная мэта вызначыла неабходнасць рашэння наступных **задач**:

- 1) вызначыць тыпалагічныя рысы тэкстаў гадавых справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў;
- 2) выявіць тэмпаральныя семантычныя і прагматычныя значэнні прошлага часу, якія сустракаюцца ў тэкстах гадавых справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў;
- 3) устанавіць тэмпаральныя семантычныя і прагматычныя характарыстыкі цяперашняга часу ў названых тэкстах справаздачнасці;
- 4) раскрыць семантычныя і прагматычныя тэмпаральныя значэнні будучага часу ў заяўленых тэкстах;
- 5) выявіць агульнае і спецыфічнае ў тэмпаральных семантычных і прагматычных характарыстыках у тэкстах гадавых справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў.

Аб'ектам даследавання з'яўляюцца марфалагічныя і лексічныя сродкі эксплікацыі прошлага, цяперашняга і будучага часу ў гадавой справаздачнасці як тыпе арганізацыйнай камунікацыі ў дзвюх мовах у супастаўляльным аспекце.

Прадметам даследавання выступаюць семантычныя і прагматычныя характарыстыкі кансітуэнтаў тэмпаральнасці, якія ўвасабляюць аднесенасць падаванай інфармацыі да прошлага, цяперашняга і будучага часу.

Навуковая навізна даследавання заключаецца ў тым, што ўпершыню даследуецца тэкставая тэмпаральнасць у семантычным і прагматычным аспектах у святле арганізацыйнай камунікацыі. Гэта дазволіла вызначыць характарыстыкі тэкстаў гадавых справаздач на матэрыяле дзвюх моў і трох лінгвакультур, устанавіць агульныя і спецыфічныя рысы ў семантыцы і прагматыцы тэмпаральных адзінак.

Фактычны **матэрыял** даследавання ўяўляе сабой суцэльную выбарку з 46 руска- і нямецкамоўных тэкстаў гадавых справаздач, у тым ліку 18 нямецкіх банкаўскіх устаноў (1100000 словавыкарыстанняў), 18 расійскіх (1260000 словавыкарыстанняў) і з 10 беларускіх (70000 словавыкарыстанняў). Агульны аб'ём складае 2430000 словавыкарыстанняў. Матэрыял для даследавання быў узяты з тэкстаў наступных беларускіх фінансавых устаноў: *Беларусбанк, Белгазпромбанк, БПС, ВТБ, МТ-банк, БТА, Белагропромбанк, БелВЭБ, Паритетбанк, Приорбанк*. Тэксты расійскіх справаздач прадстаўлены наступнымі ўстановамі: *Бинбанк, банк Кредит-Москва, банк Кредит-Европа, банк Русский Стандарт, Газпромбанк, Сбербанк, банк Петркоммерц, МДМ-банк, АК Барс, Возрождение, ИНГ банк Евразия, ОТП-банк, Райффайзенбанк, Российский Капитал, Росэксимбанк, Ситибанк, Татфондбанк, Юникредитбанк*. Нямецкамоўныя справаздачы прадстаўлены наступнымі ўстановамі: *Bremer Landesbank, BW-Landesbank, Centrum Bank, Postbank,*

Commerzbank, DZ-Bank Gruppe, HSH-Nordbank, IFRS Bank, ING-Diba-Bank, KfW Bank, L-Bank, LFA-Bank, Liga-Bank, Rentenbank, SKG-Bank, Teambank, VR-Bank, VW-Bank.

Палажэнні дысертацыі, якія выносяцца на абарону:

1. Тэксты гадавых справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў характарызуюцца ўпарадкаванай структураванасцю адносна змястоўна-кампанентнай будовы, мэтавай і часовай маркіраванасці. Структурная арганізаванасць прадстаўлена базавымі і факультатыўнымі элементамі. Першыя маркіруюць *прадстаўленне банкаўскай установы, мэтапакладанне*. Другія з'яўляюцца неабавязковымі і знаходзяць адлюстраванне не ва ўсёй выбарцы (*даклад пра захаванне асноўных прынцыпаў, заключэнне і падзяка*). Адрасная маркіраванасць карэлюе са структурнай будовай і выступае ўніверсальнай для тэкстаў справаздач. Часавая накіраванасць адзначаецца карэлятыўнымі адносінамі з тэматычнай накіраванасцю тэкстаў. Прошлы час вызначаецца дзейнасцю ўстановы за пройдзены часавы адрэзак з падвядзеннем вынікаў развіцця, выкананасцю пастаўленых задач, значнасцю пэўных перыядаў, што знаходзіць адлюстраванне ў наступных тэматычных блоках: “Фінансавая справаздачнасць”, “Ключавыя падзеі”, “Геаграфія дзейнасці”, “Карпаратыўны і інфармацыйны блок”, “Мэтавая аўдыторыя”, “Сацыяльная адказнасць”. Цяперашні час атаясамліваецца з мэтавай накіраванасцю тэматычных блокаў, іх роляй для грамадскасці ў цэлым і ўстановы ў прыватнасці, прыярытэтнасцю пэўных відаў дзейнасці, планаваннем і намерным здзяйсненнем у будучым і суадносіцца з такімі тэматычнымі блокамі, як “Мэтапакладанне”, “Геаграфія дзейнасці”, “Карпаратыўны блок”, “Сацыяльная адказнасць”, “Інфармацыйнасць”. Будучы час рэпрэзентуецца асвятленнем прагнозу развіцця ўстановы, перспектывы і тэндэнцыі, запланаванага ажыццяўлення дзейнасці, што знаходзіць адлюстраванне ў тэматычных блоках “Мэтапакладанне”, “Галоўныя, ключавыя падзеі”, “Геаграфія дзейнасці”.

2. Семантычны складнік прошлага часу для ўсіх тэкстаў справаздач прадстаўлены *пераўтварэннямі якаснага і колькаснага плана*. Разам з тым адзначаюцца і адметныя рысы з закрананнем дзейнасці ўстановы ў ракурсе *ацэначнасці* (тэксты гадавых справаздач расійскіх фінансавых устаноў), *эфектыўнасці* (тэксты гадавых справаздач беларускіх фінансавых устаноў), *грамадскага пазіцыянавання, матэрыяльнага і маральнага заахвочвання* (тэксты гадавых справаздач нямецкіх фінансавых устаноў). Мінуласць эксплікуецца не толькі часавымі формамі дзеясловаў, але і іх сукупнасцю з лексічнымі паказчыкамі, якія прадстаўлены каляндарным часам – найменнямі года ці дакладнай датаванасцю. Першыя служаць для натавання *якасных і колькасных пераўтварэнняў (змяненняў, садзейнічання), заканчэння дзеяння*

(тэксты гадавых справаздач беларускіх фінансавых устаноў), *грамадскага пазіцыянавання* (тэксты гадавых справаздач нямецкіх фінансавых устаноў). Другія выступаюць носьбітам *пачатку дзеяння* (тэксты гадавых справаздач расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў) ці дакументальнай фіксацыі інфармацыі з мэтай прыняцця да ведама змяненняў (*падпісанне папер*), *заахвочвання* (*удастойванне*), *выканання* (тэксты гадавых справаздач беларускіх фінансавых устаноў). Прагматычны складнік прошлага часу заключаецца ў дэманстраванні *станоўчасці* падзей за пройдзены перыяд.

3. Цяперашні час у тэкстах справаздач прадстаўлены ў разрэзе актуальнасці, пашыранасці, мінуласці, будучыні і падлягае аналізу з пункту гледжання ўзаемадзеяння марфалагічных форм дзеясловаў і лексічных паказчыкаў як аблігаторных для актуальнага і мінулага цяперашняга ці факультатыўных для пашыранага цяперашняга і цяперашняга з функцыямі будучага. Актуальны цяперашні ва ўсіх тэкстах рэпрэзентаваны семантыкай моўнага паведамлення (*падзякай, віншаваннем, запрашэннем, прапанаваннем*). Прагматычны складнік актуальнага цяперашняга заключаецца ў *станоўчай ацэнцы дзейнасці* як супрацоўнікаў, так і ўстановаў у цэлым. Формы пашыранага цяперашняга закранаюць розныя аспекты дзейнасці, якія ахопліваюць *грамадскае пазіцыянаванне, функцыянаванне* (*апісанне новых аб'ектаў*). Прагматычны складнік пашыранага цяперашняга выяўляецца ў *падкрэсліванні пераваг* (тэксты расійскіх справаздач), *канстатаванні падзей* (тэксты нямецкіх справаздач). Формы цяперашняга часу з функцыямі мінулага выражаюцца ва ўсіх тэкстах *выкананасцю, здзяйсненнем і змяненнямі, дасягненнямі* як суправаджальнымі элементамі выніковасці. Прагматычны складнік заключаецца ў выражэнні *станоўчасці* (тэксты беларускіх і расійскіх справаздач), *ацэнцы дзейнасці* (тэксты нямецкіх справаздач). Семантычны складнік форм цяперашняга часу з функцыямі будучага прадстаўлены аднолькава ва ўсіх тэкстах *прагнаваннем, чаканнем і планаваннем*. Прагматычны складнік футуральнага цяперашняга ў тэкстах беларускіх і нямецкіх справаздач заключаецца ў выражэнні *станоўчасці і ўпэўненасці*, расійскіх – *верагоднасці*.

4. Семантычны складнік будучага часу ва ўсіх тэкстах справаздач суадносіцца з накіраванасцю на дзейнасць ці канцэнтраваннем увагі на яе пэўных аспектах і выніковасці, якая прадстаўлена якаснымі змяненнямі. Адметнасць тэкстаў беларускіх устаноў палягае ў тым, што яны рэпрэзентуюць *стварэнне аб'екта ў выніку інтэлектуальнай працы, збіранне, вызначэнне, моўнае паведамленне, забеспячэнне*, расійскіх – *прызначэнне, прадстаўленне магчымасці, пераўтварэнне*, нямецкіх устаноў – *выкарыстанне*. Часавыя формы будучыні маркіруюць канкрэтныя (найменні года) і неканкрэтныя (прыметнікі, прыслоўі) лексічныя паказчыкі. Першыя маюць значэнне *працягу*

*пачатага раней. Другія адзначаны дзейнаснымі аспектамі, што праяўляецца ў ажыццяўленні ці спробе здзейснасці, укараненні новага. Прагматычны складнік часавых форм ва ўсіх тэкстах заключаецца ў выражэнні канстатавання і верагоднасці. Кожная з тэкставых выбарак дадаткова прадстаўлена асобнымі элементамі: *станоўчасцю* (тэксты гадавых справаздач беларускіх і нямецкіх фінансавых устаноў), *дакладнасцю інфармацыі* (тэксты гадавых справаздач расійскіх фінансавых устаноў).*

5. У тэкстах гадавых справаздач часавасць выяўляе карэляцыі са структурнымі часткамі. Прошлы, цяперашні і будучы час у арганізацыйнай камунікацыі трох лінгвакультур характарызуецца прысутнасцю адзінак, якія маюць значэнне *змяненняў і садзейнічання*. Агульнай семантычнай рысай для прошлага часу выступае *здзейснасць, ажыццёўленасць* за справаздачны перыяд. Цяперашні час прадстаўляе сабой рэалізацыю інфармацыйнага складніка па тэматычнай напаяўняльнасці. Будучы час звязаны з планаваннем. Агульнасць указаных значэнняў для ўсіх выбарак абумоўлена ўніверсальнасцю падаванай інфармацыі ў тэкстах гадавых справаздач. Спецыфіка ж вынікае з канкрэтных значэнняў часавых форм, дэтэрмінаваных лінгвакультурнымі і пратакольнымі патрабаваннямі. Прагматычныя рысы ўсіх часавых форм прадстаўлены *канстатаваннем, ацэнкай дзейнасці, станоўчай маркіраванасцю, мадальнасцю (верагоднасцю)*. Кожная з часавых форм у сукупнасці з лексічнымі паказчыкамі вылучаецца адметнымі прагматычнымі рысамі: *надзейнасцю* (тэксты гадавых справаздач беларускіх фінансавых устаноў), *стабільнасцю* (тэксты гадавых справаздач расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў), *паспяховасцю* (тэксты гадавых справаздач нямецкіх фінансавых устаноў).

Асабісты ўклад саіскальніка. Палажэнні і вынікі, выкладзеныя ў дысертацыйным даследаванні, атрыманы аўтарам самастойна і з'яўляюцца вынікам аналізу значнага фактычнага матэрыялу.

Апрабацыя вынікаў дысертацыі. Асноўныя вынікі дысертацыі былі апрабаваны ў форме дакладаў і паведамленняў на наступных канферэнцыях: штогадовая навуковая канферэнцыя выкладчыкаў і аспірантаў універсітэта (Мінск, МДЛУ, 13–14 мая 2014 г.); Міжнародная навуковая канферэнцыя “Універсальнае і нацыянальнае ў моўнай карціне свету” (Мінск, МДЛУ, 2–3 кастрычніка 2015 г.); VIII Міжнародная навуковая канферэнцыя “Камунікатыўныя стратэгіі” (Мінск, МДЛУ, 5–6 лістапада 2015 г.); Міжнародная навуковая канферэнцыя “Камунікатыўная прастора Беларусі” (Мінск, МДЛУ, 24–25 лістапада 2016 г.); Міжнародная навуковая канферэнцыя “Камунікатыўная прастора Беларусі” (Мінск, МДЛУ, 25–26 кастрычніка 2018 г.).

Апублікаванасць вынікаў дысертацыі. Асноўныя палажэнні і вынікі дысертацыі выкладзены ў 12 публікацыях аўтара: 3 артыкулах у рэцэнзаваных перыядычных выданнях (2,1 аўт. арк.), 3 – у зборніках навуковых прац і часопісах (1,37 аўт. арк.), 6 публікацыях у выглядзе матэрыялаў і тэзісаў навуковых і навукова-практычных канферэнцый (0,38 аўт. арк.). Агульны аб’ём апублікаваных прац – 3,85 аўт. арк. Публікацыі выкананы без суаўтарства.

Структура і аб’ём дысертацыі. Даследаванне складаецца з уводзінаў, агульнай характарыстыкі работы, дзвюх глаў, заключэння, спісу літаратуры, які ўключае спіс выкарыстаных крыніц (204 найменні займаюць 15 старонак), спіс крыніц цытаваных прыкладаў (40 найменняў займаюць 4 старонкі), публікацыі саіскальніка (12 найменняў займаюць 2 старонкі), дадаткаў (20 табліц займаюць 52 старонкі). Поўны аб’ём дысертацыі складае 198 старонак, з іх асноўны тэкст – 125 старонак.

АСНОЎНЫ ЗМЕСТ ДЫСЕРТАЦЫІ

У першай главе “Тэарэтычныя асновы даследавання тэмпаральнасці ў арганізацыйнай камунікацыі”, якая складаецца з пяці раздзелаў, вызначаецца тэарэтычная база для даследавання катэгорыі тэмпаральнасці, аналізуецца паняцце часавасці і праблематыка яго вывучэння, разглядаюцца лінгвафіласофскія, граматычныя і прагматычныя аспекты азначанай катэгорыі, рэпрэзентуецца справаздачнасць і яе месца ў межах арганізацыйнай камунікацыі.

Першы раздзел “Філасофскае разгляданне часу” прысвечаны асвятленню часавай катэгорыі з гістарычнага пункту гледжання. Прыводзяцца асаблівасці ўспрымання часу ў Старажытнасці, Антычнасці, Сярэднявеччы, перыядзе Адраджэння, Новым часе, адзначаецца месца і роль названай катэгорыі для кожнага перыяду, што дазваляе прасачыць яе эвалюцыю. Ідэя пазнання часавасці з’яўляецца ў Старажытнасці, працяг навуковага асэнсавання і абагульнення разрозненых звестак з далучэннем агляду адзінак, якія звязаны з часам (*бясконцасць, працягласць, вечнасць*), адбываецца ў Антычнасці. Далучэннем да аб’ектыўнага складніка часу суб’ектыўнасці характарызуецца Сярэднявечча. Эпоха Адраджэння была сфакусавана на асэнсаванні ідэй Антычнасці адносна граматычных паказчыкаў часу: *мінулага, цяперашняга і будучага*. У Новы час катэгорыя вывучаецца пераважна з боку будучыні і суб’ектыўнасці.

У другім раздзеле “Граматычнае разгляданне часу” катэгорыя прадстаўляецца з лінгвістычнага боку, асэнсоўваецца паняцце “час” як элемент аб’ектыўнай рэчаіснасці, а тэмпаральнасць – як сістэма моўных сродкаў. Увага сфакусавана на граматычнай катэгорыі часу, якая прадстаўлена

сістэмай часавых форм і лексічнымі паказчыкамі (тэмпаральнымі назоўнікамі, прыметнікамі і прыслоўямі) у рускай і нямецкай мовах. Асобна характарызуюцца блізкія да яе катэгорыі трывання ў рускай і аспектуальнасці – у нямецкай мовах; падаюцца характарыстыкі форм прошлага, цяперашняга і будучага ў абедзвюх мовах, асвятляюцца суправаджальныя дыскусійныя пытанні (кропка адліку ў цяперашнім часе, шматзначнасць формы будучага часу). Лексічныя паказчыкі падаюцца як канкрэтызатары часавых форм (А. У. Бандарка, С. І. Асалева) і класіфікуюцца паводле прынцыпу вызначанасці–нявызначанасці часавых адрэзкаў (М. У. Усеваладава), гадзіннасці, цыклічнасці, каляндарнасці (Г. П. Кліменка, Т. І. Айдзіева, Д. Г. Ішчук). Тэмпаральныя прыметнікі вызначаюцца якасна-тэмпаральнымі і акалічнасна-тэмпаральнымі (В. А. Карашчук), з семай прошлага, цяперашняга ці будучага часу (І. Б. Ушакова). Тэмпаральныя прыслоўі (Ф. І. Панкоў, Р. А. Семяргей) групуюцца па некалькіх параметрах: часавай перыядызацыі; адначасовасці – розначасовасці; працягласці; кратнасці.

У трэцім раздзеле “Прагматычныя аспекты тэмпаральнасці” раскрываецца характар прагмаарыентаванасці часавых форм у рускай і нямецкай мовах. Увага надаецца будучаму часу, які інтэрпрэтуецца з пункту гледжання гіпатэтычнасці, няпэўнасці, цяперашняму – з транспанаваннем у мінулае і будучае, формам прошлага часу з прагматычным эфектам раптоўнасці, нечаканасці, хуткай змены падзей (С. А. Пуханава).

Чацвёрты раздзел “Арганізацыйная камунікацыя” асвятляе паняцце камунікацыі ў арганізацыі з пункту гледжання дэфініцыйных азначэнняў, падыходаў да вывучэння (“Школа навуковага кіравання”, “Школа чалавечых зносін”, “Школа сацыяльных сістэм”). Апісваюцца наступныя складаныя часткі: знешняе (*інфармацыйны абмен па-за арганізацыяй*) і ўнутранае (*інфармацыйны абмен унутры арганізацыі*) асяроддзе арганізацыі, магчымасці распаўсюджвання інфармацыі (*гарызантальныя, вертыкальныя, дыяганальныя плыні; афіцыйныя, ці фармальныя, і нефармальныя, ці неафіцыйныя, камунікацыйныя каналы*), робіцца акцэнт на міждысцыплінарнасці, полінакіраванасці паняцця “арганізацыйная камунікацыя”.

Пяты раздзел “Гадавая справаздачнасць як сучасны тып арганізацыйнай камунікацыі” прысвечаны апісанню гадавой справаздачнасці як падвіду арганізацыйнай камунікацыі. Агляду падлягаюць азначэнні, па якіх тэксты адносяцца да фінансавай дакументацыі, функцыі тэкстаў (*інфармавальная і прагматычная*), іх знешняя і ўнутраная арганізацыя (*накіраванасць і ўзаемадзеянне як са знешнім, так і з унутраным асяроддзем*), двухбаковая накіраванасць, якая праяўляецца ў *афіцыйнасці*, з аднаго боку, і

пэўнай *прагматычнасці* (запэўніванне мэтавай аўдыторыі, пашырэнне пазітыўнага іміджу ўстановы) – з другога.

Другая глава “Тэмпаральнасць у тэкстах гадавых справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў” складаецца з сямі раздзелаў, дзе разглядаюцца структурная будова, адрасная накіраванасць, часавая маркіраванасць названых тэкстаў, а таксама структурныя, семантычныя і прагматычныя характарыстыкі часавых адзінак.

Першы раздзел “Тыпалагічныя характарыстыкі тэкстаў гадавых справаздач” уключае тры падраздзелы, прысвечаныя тэматычнай напаяўняльнасці, адраснай накіраванасці і часовай маркіраванасці тэкстаў.

У першым падраздзеле “Змястоўная напаяўняльнасць тэкстаў гадавых справаздач” аналізуецца структурна-кампанентная арганізацыя тэкставых утварэнняў, якія ўяўляюць сабой сукупнасць базавых і факультатывных тэматычных блокаў. Да першых адносяцца кампаненты з асвятленнем фінансавасці (*бізнес-блокі, каштоўныя паперы, Ertragslage ‘Узровень прыбытку’*) і характарызуюцца не толькі інфармацыйнай, але і прагматычнай скіраванасцю. Другія адрозніваюцца варыятыўнасцю і прадстаўлены тэматычнымі блокамі “У памяць пра ...”, “Электронныя грошы”.

Другі падраздзел “Адрасная накіраванасць тэкстаў гадавых справаздач” асвятляе адрасную накіраванасць тэкстаў і заключаецца ў выяўленні тыповых для іх мэтавых групавак. Увага засяроджана на іх класіфікаванні і выяўленні ідэнтычнасці паводле знешніх стасункаў (*СМІ, грамадскасць*), унутранай арганізацыі (*супрацоўнікі, акцыянеры*), прафесійнай прыналежнасці (*акцыянеры, СМІ*). Для мэтавых групавак характэрна карэляванне са структурнымі часткамі тэкстаў, якое афармляецца прамым ці ўскосным зваротам.

Трэці падраздзел “Часавая маркіраванасць тэкстаў гадавых справаздач” прысвечаны часавасці як неабходнаму параметру справаздачнасці. Выяўлена, што для кожнага структурнага блока з’яўляецца характэрным дамінаванне пэўнай часовай формы. “*Тэматычны блок прадстаўлення*”, “*Галоўныя, ключавыя падзеі*”, “*Фінансавая гадавая справаздачнасць*” арыентуюцца пераважна на падзеі мінулага перыяду. “*Мэтапакладанне*” з уключэннем місіі і бачання апісваецца формамі цяперашняга ці будучага часу. Структурныя блокі “*Сацыяльная палітыка*”, “*Інфармацыйная палітыка і інфармацыйныя тэхналогіі*” адзначаны формамі цяперашняга часу, якія рэпрэзентуюць значнасць і важнасць аспектаў сацыяльнай і інфармацыйнай палітыкі ўстановы, з аднаго боку, і планаванне, намернасць для будучыні – з другога.

Другі раздзел прысвечаны структурнай, семантычнай і прагматычнай рэалізацыі прошлага часу ў тэкстах гадавых

справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў. Структурна мінуласць прадстаўлена часавымі формамі і іх спалучэннямі з лексічнымі паказчыкамі.

Формы прошага часу закончанага трывання ў справаздачах беларускіх фінансавых устаноў (40 %) ствараюць карціну эфектыўнасці, што адлюстравана наступнымі лексічнымі групамі: *перамогі, станоўчага змянення, прыняцця своечасовых раішэнняў, стварэння аб'ектаў у выніку інтэлектуальнай працы*. Напрыклад, *Согласно опубликованному авторитетным финансовым изданием рейтингу ОАО «Беларусбанк» вошло в список 25 крупнейших банков Центральной и Восточной Европы, сохранив свои позиции среди 1000 крупнейших банков мира*.

Для лексічных паказчыкаў, якія далучаюцца да часавых форм, характэрна каляндарнасць, што выяўляецца праз дакладную датаванасць (12 %), найменні года (14 %). Дакладная датаванасць прадстаўляе інфармацыю з пункту гледжання змяненняў, *выкананасці, перадачы аб'екта, стварэнне аб'екта ў выніку інтэлектуальнай працы*. Напрыклад, *Национальным Банком РБ 29 марта 2012 года зарегистрированы изменения в уставе банка*.

Найменні года акрэсліваюць змяненні, *пачатак і заканчэнне дзейнасці, здзяйсненне, вызначэнне, перадачу аб'екта, забеспячэнне, дзейнасць на дасягненні мэты*. Напрыклад, *Программа начала реализовываться в банке в 2001 году*.

Дзеясловы і дзеяслоўныя спалучэнні незакончанага трывання (15 %) маніфестуюцца семантыкай *колькасных змяненняў, выкарыстання, грамадска-палітычнай дзейнасці, забеспячэння*. Напрыклад, *В целях оптимизации численности персонала применялись нормативные нагрузки <...>*. Часавая форма ў супастаўленні з найменнем года (10 %) выражаецца праз якасныя і колькасныя змяненні, *перадачу аб'екта, дапамогу, здзяйсненне, вызначэнне, распаўсюджанне інфармацыі, успрыманне*. Напрыклад, *Увеличение уставного фонда способствовало просту за отчетный год собственного капитала банка более чем на <...>*. Для канкрэтнай датаванасці (6 %) характэрнай аказваецца семантыка *колькаснага вызначэння з абавязковай прывязкай да лічбавага складу, здзяйснення з падгрупамі строгага прытрымлівання і садзейнічання якаснаму змяненню*.

Формы прошага часу незакончанага трывання ў тэкстах справаздач расійскіх фінансавых устаноў (18 %) прадстаўляюць змяненні, *мэтавае дасягненне, здзяйсненне, вызначэнне, узаемасувязь, моўнае паведамленне, разуменне*. Найменні года (6 %): *мэтавае дасягненне, дапамога, здзяйсненне, змяненні, праверкі і кантроль, заканчэнне, вызначэнне*. Формы прошага часу закончанага трывання (45 %): *змяненні, стварэнне, здзяйсненне, мэтавае*

дасягненне, пачатак дзейнасці, вызначэнне. Найменні года (14 %): захаванне, змяненні, рашэнне, пачатак, працяг дзейнасці, здзяйсненне.

Формы прошлага апавядальнага часу ў тэкстах справаздач нямецкіх фінансавых устаноў азначаюць (45%) *грамадскае пазіцыянаванне, перадачу, здзяйсненне, уплыў, збіранне, дасягненне мэты, дапамогу*. Найменні года (5 %) ў спалучэнні з часавымі формамі прадстаўляюць змяненні, *грамадскае пазіцыянаванне, дапамогу, дзейнасць па дасягненні мэты, уяўленне і здагадку, прапанову, перадачу аб'екта*. Дакладная датаванасць (5 %) вызначае *адміністрацыйныя дзеянні (звальненне, прызначэнне на пасаду)*. Напрыклад, *Zum 15. November 2008 wurde Herr Dr. Peter M. Haid in den Vorstand der Bank berufen* 'Пятнаццатага лістапада 2008 года д-р Петэр М. Хаід быў абраны ў праўленне'.

Часавая форма перфект у адзіночным выкарыстанні (10 %) рэалізуе значэнні, якія датычацца *якасных і колькасных змяненняў, дапамогі*. Напрыклад, *Der Risikokapitalbedarf hat sich <...> leicht reduziert* 'Неабходнасць у рыскавым капітале нязначна паменшылася.' Дадатковая семантыка формы праяўляецца з прыняццем пад увагу лексічных паказчыкаў, што ўказваюць на каляндарны час, дакладную дату (10 %). Дадзены падвід з'яўляецца эксплікатарам інфармацыі з семантыкай пачатку дзеяння: *Unser neu geschaffenes Segment Wealth Management für hochvermögende Kunden ist am 1. Oktober 2008 an den Start gegangen* 'Наш зноў створаны сегмент кіравання актывамі для дастаткова заможных кліентаў пачаў функцыянаваць першага кастрычніка 2008 года'. Для вылучаных найменняў года (15%) характэрным выступае прысутнасць *якасных і колькасных змяненняў, дзейнасці па дасягненню мэты, збірання, забеспячэння, дапамогі*. Прадстаўленая семантыка дэфінуе складаны прошлы з боку апісання дзейнасці за пройдзены перыяд. Факусаванне ўвагі адбываецца на аспектах, дзе ўдалося дасягнуць вынікаў, ці галінах, якія аказаліся вызначальнымі, знакавымі за справаздачны год.

Прагматычны складнік выяўляецца ў дэманстраванні *станоўчасці* падзей за пройдзены перыяд. Важнымі з'яўляюцца таксама лексічныя паказчыкі. Дакладная датаванасць указвае на *афіцыйнасць*. Найменні года выступаюць кампанентамі *канстатавання*: *На 31.12.2009 выдано <...> кредитов*.

Трэці раздзел прысвечаны структурнай, семантычнай і прагматычнай рэалізацыі цяперашняга часу ў тэкстах справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў.

Формы актуальнага цяперашняга ў справаздачах беларускіх устаноў (5 %) выражаюць *падзяку, віншаванне, прапанаванне, запрашэнне*. Напрыклад, *Мы выражаем глубокую признательность всем <...>*. Неактуальны цяперашні прадстаўлены пашыраным цяперашнім (35 %), цяперашнім з функцыямі мінулага (16 %) і будучага (8 %). Пашыраны цяперашні атаясамліваецца з

данясеннем інфармацыі, прыняццем на гэтай выснове рашэнняў і асвятленнем існуючых магчымасцей, а таксама ахоплівае аперацыі мыслення, рэгуляванне, прафесійную дзейнасць і дзейнасць па дасягненні мэты.

Цяперашні час у тэкстах гадавых справаздач расійскіх устаноў прадстаўлены актуальнымі формамі (3 %), якія эксплікуюць *удзячнасць*. Дадатковым сродкам выступаюць тэмпаральныя лексічныя сродкі, якія прадстаўлены тэмпаральным прыслоўем *сёння* (3 %). Пашыраны цяперашні (34 %) атаясамліваецца з *фінансавай дзейнасцю* і яе тлумачэннем (*погашение векселей банк производит <...>*), а таксама служыць індыкатарам тэматычнай напайняльнасці. Апошняя суадносіцца з *прадстаўленнем паслуг, узаемадзеяннем, кантраляваннем і функцыянаваннем, рэгуляваннем дзейнасці, змяненняў, мэтавага дасягнення*. Напрыклад, *Розничное направление представляет своим клиентам широкий выбор продуктов и услуг <...>*. З дапамогай лексічных паказчыкаў (найменняў года) апісваецца *працяг пачатага, захаванне існуючага становішча, перадача аб'екта*. Напрыклад, *Доля торговых ценных бумаг продолжает оставаться незначительной (0,2 % в 2009 году против 2,1 % в 2008 году)*. Дакладная датаванасць маркіруецца *колькасным складнікам*. Напрыклад, *Чистый совокупный портфель на 1 января 2010 года составляет <...> руб.*

Цяперашні час з функцыямі будучага (6 %) прадстаўлены *планаваннем*. Лексічныя паказчыкі (3 %) маркіруюць сучаснасць з пункту гледжання *колькасных змяненняў* і сведчаць пра пазітыўныя змены, якія адбываюцца за кошт павелічэння маштабнасці цякучай дзейнасці, *здзяйснення як носьбіта актыўнай дзейнасці*. Цяперашні з функцыямі мінулага (20 %), які ўжываецца пераважна з лексічнымі паказчыкамі найменняў месяца і года, указвае на *пачатак і працяг дзейнасці, здзяйсненне, дасягненне мэты, змяненні, функцыянаванне*.

Семантычны бок актуальнага цяперашняга (4 %) ў тэкстах гадавых справаздач нямецкіх фінансавых устаноў характарызуецца выкарыстаннем дзеясловаў са значэннем *знешняга праяўлення адносін: Der Aufsichtsrat dankt allen Mitgliedern für ihre engagierte und vertrauensvolle Mitarbeit* 'Назіральны савет дзякуе ўсім супрацоўнікам за ўзаемадзеянне, поўнае даверу і зацікаўленасці'.

Часавыя формы пашыранага цяперашняга (35 %) названых тэкстаў выражаюць *выкарыстанне, праверку і кантроль, дапамогу, здзяйсненне, вызначэнне, валоданне, разуменне, пазнанне, кіраванне, дзейнасць па дасягненні мэты, прафесійна-працоўную дзейнасць, узаемасувязь, моўнае паведамленне*. Напрыклад, *Die Identifikation und Bewertung operationeller Risiken erfolgt durch Szenarioanalysen* 'Ідэнтыфікацыя і ацэньванне аперацыйных рызык здзяйсняецца пасродкам аналізу варыянтаў развіцця.' Часавыя формы і

лексічныя паказчыкі (32 %) маюць значэнне *прапанавання, вызначэння, забеспячэння*. Напрыклад, *Dafür bieten wir jährlich <...> Ausbildungsplätze an* 'Пры гэтым штогод мы прапаноўваем месцы для вытворчага навучання.'

Цяперашні час з функцыямі мінулага (15 %) таксама апісвае вынікі, якія былі дасягнуты ў мінулым годзе: *Mit 410 Mrd. Euro übertrifft das Betriebsergebnis nach Risikovorsorge den Vorjahreswert um 25,9 %* 'Баланс прадпрыемства з 410 млрд еўра перавышае паказчык мінулага года па кіраванню рызыкамі на 25,9 %'.

Асноўным значэннем футуральнага цяперашняга (9 %) выступаюць *планаванне, чаканне, прагназаванне* з мэтай аднесенасці падзей да бліжэйшай будучыні і эксплікацыяй упэўненасці ў ажыццяўленні задуманага: *Gerade heute erwarten die Bankkunden kompetente Ansprechpartner* 'Менавіта сёння кліенты Банка чакаюць кампетэнтную кантактную асобу'.

Прагматычны складнік актуальнага цяперашняга ва ўсіх тэкстах справаздач заключаецца ў выражэнні *станоўчай ацэнкі дзейнасці*, пашыранага цяперашняга – *падкрэсліванні пераваг* (тэксты расійскіх справаздач) і *канстатаванні* (тэксты нямецкіх справаздач); цяперашняга з функцыямі мінулага – *стабільнасці* (тэксты расійскіх справаздач), *надзейнасці, даверу* (тэксты беларускіх справаздач), цяперашняга з функцыямі будучага – *імавернасці, упэўненасці* (тэксты беларускіх справаздач), *перспектыўнасці* (тэксты нямецкіх справаздач).

Чацвёрты раздзел прысвечаны структурнай, семантычнай і прагматычнай рэалізацыі будучага часу ў тэкстах справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў.

Аналітычныя формы ў тэкстах справаздач беларускіх фінансавых устаноў (24 %) прадстаўляюць дзейнасны аспект з пункту гледжання аказання *дапамогі, змяненняў, стварэння аб'екта ў выніку інтэлектуальнай працы, збірання і вызначэння*. Сінтэтычныя формы (29 %) сфакусаваны на *дапамозе, забеспячэнні, змяненнях, моўным наведамленні, працягу пачатага*. Аналітычныя часавыя формы і канкрэтныя лексічныя паказчыкі (найменні года) факусуецца на *важнасці і значнасці апісваемых падзей* (3 %), неканкрэтныя – (18 %) дэманструюць *працяг пачатага*. Тэмпаральныя канкрэтныя паказчыкі (3 %) у спалучэнні з аналітычнымі часавымі формамі выражаюць *дапамогу, здзяйсненне, дазвол*. Неканкрэтныя (21 %) разам з сінтэтычнымі формамі падкрэсліваюць *змяненні, прыярытэтныя напрамкі развіцця, эмацыянальны стан і пазнанне*.

Аналітычныя формы ў тэкстах гадавых справаздач расійскіх фінансавых устаноў (29 %) актуалізуюць значэнні *дапамогі, здзяйснення, змяненняў*. Напрыклад, *Реализация указанных задач будет осуществляться параллельно с проведением процедур по интеграции БПС-Банка в группу Сбербанка России*.

Для форм незакончанага трывання аказваецца характэрным прэваліраванне неканкрэтнай (15 %), ці недакладнай, будучыні, якая прадстаўлена наступнымі спалучэннямі: *у бліжэйшы час / у бліжэйшыя гады, у будучым, у далейшым*.

Сінтэтычныя формы (29 %) маніфестуюць змяненні, *прадстаўленне магчымасці, прызначэнне, пераўтварэнне*. Часавыя формы і найменні года (6%) выражаюць *працяг пачатага і змяненні*; тэмпаральныя неканкрэтныя спалучэнні (15%) адлюстроўваюць *змяненні, прыярытэтныя напрамкі развіцця, эмацыянальны стан і пазнанне*.

Часавыя формы ў тэкстах гадавых справаздач нямецкіх фінансавых устаноў (22 %) выступаюць носьбітамі значэнняў *змяненняў, дапамогі, здзяйснення, выкарыстання*. Напрыклад, *Nach den Planungen der Bank werden die Risikoaktiva im Prognosezeitraum weiter ansteigen* 'Згодна з планам Банка рызыкоўныя актывы ў прагназаваным перыядзе будуць далей узрастаць.'

Часавыя формы і дакладныя лексічныя паказчыкі (36 %) акцэнтуюць *змяненні, прафесійна-працоўную дзейнасць*. Напрыклад, *Die demografische Entwicklung wird zudem den Altersaufbau der Bevölkerung gravierend verändern, insbesondere nach 2020* 'Акрамя таго дэмаграфічнае развіццё істотна зменіць узроставую структуру насельніцтва, перш за ўсё пасля 2020 года'. Часавыя формы і неканкрэтныя лексічныя паказчыкі (42 %) прадстаўляюць *якасныя і колькасныя змены, прафесійна-працоўную дзейнасць, узаемасувязь, выкарыстанне*. Напрыклад, *Weiterhin werden wir unsere Kundenbasis im Mittelstandgeschäft durch Neuakquisitionen verbreitern* 'У далейшым нашу кліенцкую базу ў малым і сярэднім бізнэсе мы будзем пашыраць пасродкам прыцягнення кліентаў'.

Прагматычны складнік ва ўсіх тэкстах справаздач заключаецца ў выражэнні *верагоднасці*.

У пятым раздзеле асвятляюцца карэляцыі форм прошлага, цяперашняга, будучага часу і лексічных паказчыкаў у тэкстах гадавых справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў. Пад структурай маюцца на ўвазе моўныя сродкі перадачы ідэі часавасці, прадстаўленыя ў тэкставых выбарках. Адзначаецца ідэнтычная структураванасць тэкставых утварэнняў: часавыя формы (Vf), часавыя формы і лексічныя паказчыкі – тэмпаральныя назоўнікі, прадстаўленыя найменнямі года (Ny) і дакладнай датаванасцю (Nd); прыметнікі, прадстаўленыя цяперашнім, будучым часам, часавай безадноснасцю і перыядычнасцю; прыслоўі, якія дэманструюць аднесенасць лексем да актуальнага цяперашняга, канкрэтнай (Wgk) ці неканкрэтнай будучыні (Wgnk).

Шосты раздзел прысвечаны семантычнай суаднесенасці форм прошлага, цяперашняга, будучага часу і лексічных паказчыкаў у тэкстах гадавых справаздач. Прошлы час

атаясамліваецца з канстатаваннем фактаў за пройдзены перыяд часу. Цяперашні час прадвызначае тэматычную накіраванасць тэкстаў справаздач. Будучы час прадстаўлены планаваннем, чаканнем, прагназаваннем.

У сёмым раздзеле аналізуецца прагматычная накіраванасць форм прошлага, цяперашняга, будучага часу і лексічных паказчыкаў у тэкстах справаздач. Прагматычны складнік часавых форм для тэкстаў справаздач беларускіх устаноў прадстаўлены *перавагамі ўстановаў*. Для тэкстаў расійскіх устаноў актуальнай з'яўляецца *статуснасць арганізацыі*. Нямецкамоўныя справаздачы факусуюцца пераважна на *негатыўных аспектах ці выніках дзейнасці*.

Прагматычны складнік актуальнага цяперашняга ўсіх фінансавых справаздач заключаецца ў выражэнні *станоўчай ацэнкі дзейнасці*. Формамі пашыранага цяперашняга часу забяспечваецца тэматычная напаяўняльнасць тэкстаў, якая дае магчымасць рэпрэзентаваць *перавагі ўстановаў*. Формы цяперашняга часу з функцыямі мінулага выкарыстоўваюцца з мэтай падкрэслівання *стабільнасці* (тэксты расійскіх устаноў), *надзейнасці*, *даверу* (тэксты беларускіх фінансавых устаноў), *наспяховасці* (тэксты справаздач нямецкіх устаноў). Формы цяперашняга часу з функцыямі будучага характарызуюцца *мадальнасцю*, формы будучага часу – *мадальнасцю і канстатаваннем*.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

Асноўныя навуковыя вынікі дысертацыі

Дасягненне мэты і рашэнне пастаўленых задач дазволіла зрабіць наступныя вывады.

1. Тэкставыя ўтварэнні гадавой справаздачнасці дэманструюць заканамернасці і асаблівасці змястоўна-кампанентнай упарадкаванасці, мэтавай арыентаванасці, часовай маркіраванасці. Азначаныя параметры выступаюць не ізалявана, а знаходзяцца ў карэлятыўных адносінах. Структурная будова прадстаўляе сабой арганізацыю абавязковых і факультатыўных блокаў. Адрасная накіраванасць праяўляецца праз групы, адасобленыя па прафесійнай прыналежнасці і прадстаўленыя, з аднаго боку, экспертамі, ці спецыялістамі, у дадзенай вобласці, а з другога – усімі зацікаўленымі. Часавая накіраванасць суадносіцца з тэматычнай накіраванасцю тэкстаў [4; 7; 8; 11].

2. Прошлы час у тэкстах гадавой справаздачнасці з'яўляецца аблігаторным кампанентам з прадстаўленнем падзей з пазіцыі пройдзейнасці, здзейснасці, ажыццёўленасці. Неабходны параметр выкананасці выступае паказчыкам закончанасці папярэдняга перыяду з указаннем адпаведных аднолькавых характарыстык для ўсіх тэкстаў і асацыюецца, па-першае, са

змяненнямі як колькаснага плана, звязанага з фінансавым становішчам установы, так і якаснага, дэтэрмінаванага іншай дзейнасцю. Па-другое, мінуласць закранае аспекты, якія пазіцыянуюцца як візітная картка ўстановы, яе ўзорнасць і прыкладнасць. Пройдзенасць у тэкстах расійскіх устаноў рэпрэзентавана непасрэдна характаралагічным, падзейным складнікам мінуласці. Тэксты беларускіх справаздач сфакусаваны на эфектыўнасці, плённасці дзейнасці, якая дасягаецца за кошт абранага шляху ці спосабу. У нямецкамоўных тэкстах мінулы перыяд прадстаўлены фактамі ўзнагароджвання, прызнання, заахвочвання персаналу, супрацоўнікаў.

Семантыка часавых форм дапаўняецца значэннямі лексічных паказчыкаў каляндарнасці (дакладнай датаванасцю і найменнямі года) і прадстаўляе мінуласць у дадатковых фарбах, звязанымі з дакладнасцю і афіцыйнасцю, акрэсленасцю пэўнымі часавымі межамі. Тэксты расійскіх і нямецкіх справаздач сфакусаваны на пачатку пэўнай справы. У справаздачах беларускіх фінансавых устаноў адлюстроўваюцца прыняцці рашэнняў і пастанаўленняў, фіксаванне, натаванне з'яў, неабходных як для выканання, так і для прыняцця да ведама. Гэтыя тэксты факуюць таксама ўвагу на прыпыненні, заканчэнні дзейнасці. У тэкстах расійскіх справаздач адлюстраваны дасягненні запланаванага, кантроль, пачатак і завяршэнне дзейнасці, прычым увага ў іх акцэнтуюцца на першарадных момантах мінуласці. Нямецкамоўныя справаздачы асвятляюць запланаванасць, здзейсненасць і дасягненне пастаўленых мэт.

Прагматычны складнік ва ўсіх тэкстах рэпрэзентуецца станоўчасцю і канстатаваннем [3; 5; 9; 10; 12].

3. Цяперашні час з'яўляецца неабходным кампанентам гадавой справаздачнасці, ахопліваючы як імгненнасць (актуальны цяперашні), так і працягласць (пашыраны цяперашні) з дадатковымі функцыямі мінулага і будучага. Такая шырокая прадстаўленасць сучаснасці дае магчымасць звязаць падзеі з мінуласцю, рэпрэзентаваць іх праз сучаснае і накіраваць позірк у будучыню.

Удзячнасць, падзяка мэтавай аўдыторыі за супрацоўніцтва і плённую працу выражаецца формамі актуальнага цяперашняга часу. У тэкстах расійскіх і нямецкіх справаздач дадаткова адлюстравана рэйтынгавае становішча ўстановы.

Формы пашыранага цяперашняга выражаюць стан спраў і прадастаўляюць інфармацыю па ключавых момантах справаздачнасці, якія з'яўляюцца адпраўнымі для фарміравання зместавай напавяральнасці. Тэксты беларускіх справаздач характарызуюцца рознай ступенню насычанасці інфармацыі і базуюцца як на перакананні, так і на прыняцці рашэнняў, аналізе, параўнанні і супастаўленні інфармацыі, уяўленні і здагадцы, накіраванымі на

ўстанаўленне магчымых заканамернасцей у будучым з пазіцыі сучаснасці. Справаздачы расійскіх устаноў сфакусаваны на функцыянаванні і рэгуляванні дзейнасці з акцэнтаваннем пашырэння географічнай прысутнасці, распаўсюджанасці праз стварэнне філіяльнай сеткі, узаемадзеяння з мэтавай аўдыторыяй, рэйтынгавага становішча.

Цяперашні з функцыямі будучага ва ўсіх тэкстах мае значэнне прагназавання, чакання і планавання.

Формы цяперашняга з функцыямі мінулага выражаюць здзяйсненне і змяненні і абазначаюць пачатак дзейнасці ў мінулым і працяг у цяперашнім. Справаздачы беларускіх устаноў з'яўляюцца носьбітамі інфармацыі па прафесійна-працоўнай дзейнасці, звязанай з унутранай мэтавай аўдыторыяй і акцэнтаваннем на павышэнні кваліфікацыі супрацоўнікаў. Расійскія справаздачы факуюцца на дасягненнях у розных абласцях [2; 3; 5; 6; 12].

4. Будучы час, сфакусаваны і арыентаваны на перспектыву, асацыюецца, як правіла, з планаваннем і чаканнем, магчымасцямі і вялікай ступенню імавернасці. Футуральныя варыяцыі прадстаўляюцца ва ўсіх тэкстах пераўтварэннямі, пераменамі з праявай у розных абласцях. У тэкстах беларускіх справаздач апісваецца стварэнне новых аб'ектаў, прадуктаў, паслуг. Для тэкстаў расійскіх справаздач актуальным з'яўляецца апісанне магчымасцей і змяненняў, пераўтварэнняў для ажыццяўлення дзейнасці. Тэксты нямецкіх справаздач сфакусаваны на выкарыстанні і прымяненні. Прагматычны складнік заключаецца ў выражэнні верагоднасці. Кожная з тэкставых выбарак дадаткова прадстаўлена асобнымі складнікамі: надзейнасцю (тэксты гадавых справаздач расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў), станоўчасцю, утойваннем ці вуалізацыяй інфармацыі (тэксты гадавых справаздач беларускіх фінансавых устаноў) [1; 3; 5; 6; 12].

5. Вызначаныя групы як самастойныя носьбіты часавасці валодаюць наборам семантычных і прагматычных рыс. Семантычны складнік адзначаецца прысутнасцю як аднолькавых, так і спецыфічных характарыстык. Агульнае для форм прошлага, цяперашняга і будучага часу тэкстаў трох лінгвакультур заключаецца ў наяўнасці тэматычных лексічных груп з акцэнтаваннем колькасных і якасных змяненняў, дапамогі.

Для форм прошлага часу з'яўляецца характэрным дамінаванне груп “колькасных і якасных змяненняў”, “мэтавага дасягнення”, “перадачы ці стварэння аб'екта”, “вызначэння”, “грамадска-палітычнай дзейнасці”, “здзяйснення”, “аказання ўплыву”, “дапамогі”. Такія формы факуюць увагу на падзеях, фактах рознай тэматычнай накіраванасці з акцэнтаваннем выканання. Формы цяперашняга часу прадстаўляюць лексічныя групы “здзяйснення”, “дапамогі”, “дзейнасці па дасягненні мэты”, “прафесійна-

працоўнай дзейнасці”, “вызначэння” і накіраваны на падкрэсліванне дзейнаснага аспекту. Будучы час акрэслівае намернасць.

Тэмпаральнасць тэкстаў рэпрэзентуецца спецыфічнымі рысамі. Такімі характарыстыкамі для справаздач беларускіх устаноў у прошлым часе выступаюць “прыняцце рашэнняў”, “перамога”, “выкарыстанне”, “забеспячэнне”. Цяперашні выступае носбітам “узаемасувязі”, “пераканання”, “перадачы аб’екта”. Будучы час атаясамліваецца з “вызначэннем”, “моўным паведамленнем”, “забеспячэннем”. Тэксты расійскіх справаздач у прошлым часе маніфестуюцца групамі “ўзаемасувязі”, “моўнага паведамлення”, “разумення”. Формы цяперашняга называюць “геаграфічнае распаўсюджванне”, “функцыянаванне”. Будучыня маркіруецца “існаваннем ў прасторы і часе”, “пераўтварэннем”, “прадстаўленнем магчымасці”. Формы прошлага часу ў тэкстах нямецкіх справаздач рэпрэзентуюць “існаванне ў прасторы і часе”. Сучаснасць выступае маркёрам “якаснасці”, “разумення”, “пазнання”. Будучы час прадстаўлены “здзяйсненнем” і “выкарыстаннем”.

Прагматычныя рысы тэмпаральнасці атаясамліваюцца з канстатаваннем, станоўчасцю (спрыяльнасць, стабільнасць), мадальнасцю (верагоднасць, упэўненасць), адмоўнай акрэсленасцю (негатыўнае прадстаўленне інфармацыі). Найбольшай рэпрэзентатыўнасцю характарызуюцца формы прошлага часу, увасабляючы як рысы станоўчасці (тэксты беларускіх і расійскіх устаноў), канстатавання (тэксты беларускіх, расійскіх і нямецкіх устаноў), так і негатыўныя адметнасці (тэксты нямецкіх устаноў). Цяперашні час прадстаўлены канстатаваннем (тэксты нямецкіх фінансавых устаноў), стабільнасцю (тэксты нямецкіх і расійскіх устаноў), мадальнасцю (тэксты беларускіх і нямецкіх устаноў). Прагматычны складнік будучага часу заключаецца ў выражэнні верагоднасці і канстатавання[1; 2; 3; 5; 6; 9; 10; 12].

Рэкамендацыі па практычным выкарыстанні вынікаў

Практычная значнасць дысертацыі заключаецца ў тым, што матэрыялы і вынікі даследавання могуць быць выкарыстаны ў курсах лекцый і семінараў па тэорыі міжкультурнай камунікацыі, як актуальны матэрыял у выкладанні нямецкай і рускай моў у мэтах развіцця міжкультурнай кампетэнцыі, у выкладанні тэарэтычных курсаў агульнага мовазнаўства, стылістыкі тэксту і прагматыкі, на практычных занятках па прафесійных зносінах, камунікатыўным менеджменце, пры распрацоўцы і складанні навукова-метадычных дапаможнікаў.

ПУБЛІКАЦЫІ САІСКАЛЬНІКА ПА ТЭМЕ ДЫСЕРТАЦЫІ

Артыкулы ў рэцэнзаваных перыядычных выданнях

1. Сіняк, В. Д. Будущее время в организационной коммуникации (на примере текстов годовых отчетов) / В. Д. Сіняк // Весн. Гродзен. дзярж. ун-та. Сер. 3, Філалогія. Педагогіка. Псіхалогія. – 2016. – № 2. – С. 73–79.
2. Сіняк, В. Д. Семантика глаголов настоящего времени в организационной коммуникации (на примере годовых отчетов немецких, российских, белорусских банков) / В. Д. Сіняк // Вестн. Мин. гос. лингвист. ун-та. Сер. 1, Филология. – 2016. – № 2. – С. 22–32.
3. Сіняк, В. Дз. Тэмпаральныя прыметнікі ў тэкстах гадавых справаздач беларускіх, рускіх і нямецкіх фінансавых устаноў / В. Дз. Сіняк // Род. слова. – 2016. – № 7. – С. 40–43.

Артыкулы ў зборніках навуковых прац і часопісах

4. Сіняк, В. Д. Структура и функции годового отчета как инструмента эффективной коммуникации (на примере белорусских, российских, немецких банков) / В. Д. Сіняк // Общетеоретические и частные вопросы языкознания : сб. науч. ст. / Чуваш. гос. пед. ун-т ; под ред. Н. В. Кормиловой, Н. Ю. Шугаевой. – Чебоксары, 2014. – С. 51–58.
5. Сіняк, В. Д. Имя существительное как средство выражения времени в годовой отчетности банков / В. Д. Сіняк // Аспирант : сб. науч. тр. аспирантов / Нижегород. лингвист. ун-т. – Н. Новгород, 2015. – Вып. 11. – С. 76–81.
6. Сіняк, В. Д. Темпоральные наречия в текстах годовых отчетов / В. Д. Сіняк // Вестн. Азерб. гос. ун-та. – 2016. – № 2. – С. 185–189.

Матэрыялы навуковых і навукова-практычных канферэнцый

7. Сіняк, В. Д. Коммуникация в организации: структура и функции / В. Д. Сіняк // Материалы ежегодной научной конференции преподавателей и аспирантов университета, Минск, 13–14 мая 2014 года : в 5 ч. / Мин. гос. лингвист. ун-т ; редкол.: Н. П. Баранова (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2014. – Ч. 2. – С. 95–98.
8. Сіняк, В. Д. Целевая аудитория – необходимое условие успешной коммуникации финансовых учреждений (на материале годовых отчетов банков) / В. Д. Сіняк // Материалы XV Международной научно-практической конференции, Москва, 2.04.2014; под ред. А. Ф. Долматова. – М., 2014. – С. 362–365.

9. Синяк, В. Д. Тактика компаративности в организационной коммуникации / В. Д. Синяк // Универсальное и национальное в языковой картине мира : материалы Междунар. науч. конф., Минск, 2–3 окт. 2015 г. / Мин. гос. лингвист. ун-т ; редкол.: Н. В. Фурашова (отв. ред.), Н. Е. Лаптева, Е. В. Зуевская. – Минск, 2015. – С. 100–101.
10. Синяк, В. Д. Прагматический потенциал прошедшего времени в годовой отчетности финансовых организаций / В. Д. Синяк // Коммуникативные стратегии : материалы VIII Междунар. науч. конф., Минск, 19 нояб. 2015 г. / Мин. гос. лингвист. ун-т ; редкол.: Т. В. Поплавская (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2017. – С. 86 – 88.
11. Сіняк, В. Дз. Часавасць як базавы атрыбут тэкстаў гадавой справаздачнасці банкаў Беларусі / В. Дз. Сіняк // Коммуникативное пространство Беларуси : материалы Междунар. науч. конф., Минск, 24 нояб. 2016 г. / Мин. гос. лингвист. ун-т ; редкол.: Т. В. Поплавская (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2017. – С. 108–112.
12. Сіняк, В. Д. Структурныя характарыстыкі тэмпаральнасці ў тэкстах гадавой справаздачнасці беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў / В. Д. Сіняк // Коммуникативное пространство Беларуси : материалы Междунар. науч. конф., Минск, 25–26 окт. 2018 г. / Мин. гос. лингвист. ун-т ; редкол.: Т. В. Поплавская (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2018. – С. 91–93.

РЭЗІЮМЭ

Сіняк Вікторыя Дзмітрыеўна

МОЎНАЯ ЭКСПЛІКАЦЫЯ ТЭМПАРАЛЬНАСЦІ
Ў АРГАНІЗАЦЫЙНАЙ КАМУНІКАЦЫІ
(на матэрыяле тэкстаў гадавых справаздач
беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў)

Ключавыя словы: тэмпаральнасць, арганізацыйная камунікацыя, тэксты гадавых справаздач, семантычныя і прагматычныя характарыстыкі, лінгвакультуралагічная спецыфіка, міжкультурны фактар.

Мэта даследавання: вызначэнне семантыкі і прагматыкі моўных сродкаў, якія ўвасабляюць ідэю аднесенасці да прошлага, цяперашняга і будучага часу ў арганізацыйнай камунікацыі на матэрыяле тэкстаў гадавых справаздач беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў.

Метады даследавання: апісальны, параўнальна-супастаўляльны, прыёмы колькаснай апрацоўкі моўнага матэрыялу, інтэрпрэтацыі, кантэкстуальнага аналізу.

Атрыманыя вынікі і іх навізна. У рабоце ўстаноўлена спецыфіка тэкставай тэмпаральнасці ў семантычным і прагматычным аспектах у такім тыпе арганізацыйнай камунікацыі як гадавая справаздачнасць фінансавых устаноў. Вызначаны характарыстыкі тэкстаў на матэрыяле дзвюх моў і трох лінгвакультур. Выяўлена іх структурна-кампанентная ўпарадкаванасць, мэтавая накіраванасць, часавая маркіраванасць. Устаноўлены спосабы моўнага выражэння значэнняў прошлага, цяперашняга і будучага часу ў тэматычных раздзелах тэкстаў гадавых справаздач. Вызначаны адрозныя і агульныя рысы ў семантыцы тэмпаральных адзінак. Раскрыты іх прагматычныя функцыі, звязаныя з адрозненнем культуры банкаўскай камунікацыі ў РБ, РФ, ФРГ.

Практычная значнасць даследавання і сфера прымянення.

Практычная значнасць дысертацыі заключаецца ў тым, што матэрыялы і вынікі даследавання могуць быць выкарыстаны ў курсах лекцый і семінараў па тэорыі міжкультурнай камунікацыі, як актуальны матэрыял у выкладанні нямецкай і рускай моў у мэтах развіцця міжкультурнай кампетэнцыі, у выкладанні тэарэтычных курсаў агульнага мовазнаўства, стылістыкі тэксту і прагматыкі, на практычных занятках па прафесійных зносінах, камунікатывым мэнеджменце, пры распрацоўцы навукова-метадычных дапаможнікаў.

РЕЗЮМЕ

Синяк Виктория Дмитриевна

ЯЗЫКОВАЯ ЭКСПЛИКАЦИЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТИ В ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КОММУНИКАЦИИ

(на материале текстов годовых отчетов
белорусских, российских и немецких финансовых учреждений)

Ключевые слова: темпоральность, организационная коммуникация, тексты годовых отчетов, семантические и прагматические характеристики, лингвокультурологическая специфика, межкультурный фактор.

Цель исследования: определение семантики и прагматики языковых средств, которые воплощают идею отнесенности к прошедшему, настоящему и будущему времени в организационной коммуникации на материале текстов годовых отчетов белорусских, российских и немецких финансовых учреждений.

Методы исследования: описательный, сравнительно-сопоставительный, приемы количественной обработки языкового материала, метод интерпретации, контекстуального анализа.

Полученные результаты и их новизна. В работе установлена специфика текстовой темпоральности в семантическом и прагматическом аспектах в таком типе организационной коммуникации как годовая отчетность финансовых учреждений. Определены характеристики текстов на материале двух языков и трех лингвокультур. Выявлена их структурно-компонентная упорядоченность, целевая направленность, временная маркированность. Установлены способы языкового выражения значений прошлого, настоящего и будущего времени в тематических разделах текстов годовых отчетов. Определены отличительные и общие черты в семантике темпоральных единиц. Раскрыты их прагматические функции, связанные с различием культуры банковской коммуникации в РБ, РФ, ФРГ.

Практическая значимость исследования и область применения.

Практическая значимость диссертации заключается в том, что материалы и результаты исследования могут быть использованы в курсах лекций и семинаров по теории межкультурной коммуникации, как актуальный материал в преподавании немецкого и русского языков в целях развития межкультурной компетенции, в преподавании теоретических курсов общего языкознания, стилистики текста и прагматики, на практических занятиях по профессиональному общению, коммуникативному менеджменту, при разработке научно-методических пособий.

SUMMARY

Viktorija D. Siniak

LINGUISTIC EXPLICATION OF TEMPORALITY IN ORGANIZATIONAL COMMUNICATION (on the material of annual reports of Belarusian, Russian and German financial institutions)

Key words: temporality, organizational communication, texts of annual reports, semantic and pragmatic characteristics, linguocultural specifics, intercultural factor.

The aim of the research: the determination of semantics and pragmatics of the language means which embody the idea of reference to the past, present and future tense in organizational communication in the annual report texts of Belarusian, Russian and German financial institutions.

Methods of the research: descriptive, comparative method, method of quantitative analysis of the language material, method of interpretation, method of contextual analysis.

The results obtained and their novelty. The work specifies the peculiar character of textual temporality in semantic and pragmatic aspects of such a type of organizational communications as annual reporting produced by financial institutions. Texts characteristics are specified based on the two languages and three linguocultures evidence. Their structural and component arrangement, focus and temporary marking are determined. The ways of language expression of the meaning of past, present and future tenses in thematic sections of annual reports texts are specified. Distinctive and common features of the semantics of temporal units are defined. Their pragmatic functions related to the difference in the culture of banking communications in the Republic of Belarus, the Russian Federation and the Federal Republic of Germany are determined.

Research practical value and its sphere of application.

The practical importance of the thesis is that the research materials and results can be used in lecture courses and seminars in cross-cultural communication theory; as relevant material in teaching German and Russian for the development of cross-cultural competence, in teaching theoretical courses in general linguistics, text stylistics and pragmatics, in practical classes in professional relations, communicative management, in developing scientific and methodical literature.

Навуковае выданне

Сіняк Вікторыя Дзмітрыеўна

**МОЎНАЯ ЭКСПЛІКАЦЫЯ ТЭМПАРАЛЬНАСЦІ
Ў АРГАНІЗАЦЫЙНАЙ КАМУНІКАЦЫІ
(на матэрыяле тэкстаў гадавых справаздач
беларускіх, расійскіх і нямецкіх фінансавых устаноў)**

Аўтарэферат
дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
кандыдата філалагічных навук
па спецыяльнасці 10.02.20 –
параўнальна-гістарычнае, тыпалагічнае і супастаўляльнае мовазнаўства

Адказы за выпуск *В. Дз. Сіняк*

Падпісана ў друк 11.04.2019. Фармат 60×84 ¹/₁₆. Папера афсетная. Гарнітура Таймс.
Рызаграфія. Ум. друк. арк.1,51. Ул.-выд. арк. 1,40. Тыраж 100 экз. Заказ 16.

Выдавец і паліграфічнае выкананне: установа адукацыі «Мінскі дзяржаўны
лінгвістычны ўніверсітэт». Пасведчанне пра дзяржаўную рэгістрацыю выдаўца, вытворцы
і распаўсюджвальніка друкаваных выданняў ад 02.06.2017 г. № 3/1499.
ЛП № 02330/458 от 23.01.2014 г. Адрас: вул. Захарова, 21220034, г. Мінск.